Soňa Wojnarová (Praha)

MOTIVACE POJMENOVÁNÍ A LIDOVÁ ETYMOLOGIE V ČESKÝCH A FINSKÝCH TOPONYMECH OBSAHUJÍCÍCH BAREVNÁ OZNAČENÍ *ČERNÁ* A *BÍLÁ*

NAMING MOTIVATION AND FOLK ETYMOLOGY OF CZECH AND FINNISH TOPONYMS CONTAINING THE COLOUR TERMS *BLACK* AND *WHITE*

The terms denoting BLACK and WHITE appear in (almost) all languages. Often, they are the only colour terms the language has and in this case they refer not only to black and white but to different shades of grey and to the presence or absence of light as well, thus having a much wider semantic scope. The inventory of basic colour terms in Czech and Finnish contains more expressions than these two, however in toponyms the most frequent colour terms are BLACK and WHITE which at the same time show the qualities of *macrocolours*. Despite the differences in the landscape and language, the colour terms in toponyms of both areas tend to show certain similarities, e.g. the wider semantics of a *macrocolour*, or similar ways when explaining these names. These explanations seem to be reflecting more the naming motivation than being a "naive" folk etymology made up later. This actually testifies about the universality of colour perception and conception which is more permanent and obvious in toponyms than in other appellatives, regardless of the language, than of random explanations created by the users.

Key words
basic colour terms; universality and evolution theory; macrocolours; semantics

Klíčová slova
základní výrazy pro barvy; teorie univerzality a postupného vývoje; makrobarvy; sémantika

1. Úvod

Tento příspěvek je věnován komparativnímu výzkumu pojetí bílé a černé barvy na toponymickém materiálu z perspektivy jeho uživatelů. Jedná se o toponyma dvou genealogicky i typologicky odlišných jazyků, češtiny a finštiny, a dají se u nich tedy předpokládat odlišnosti formálního charakteru (slovotvorba), které však srovnávacímu výzkumu nejsou na překážku.[1]

[1] Označení výrazů pro barvy v jednotlivých jazycích jsou uvedena v těchto jazycích a kurzívou (*bílá, valkea; černá, musta*). Pokud se jedná o koncept, nebo výraz pro barvu, který odkazuje k této barvě ve více jazycích najednou, je tento výraz uveden verzálkami (BÍLÁ, ČERNÁ).

Vzhledem k tomu, že označení pro černou a bílou barvu je možné považovat za (téměř) univerzální, lze očekávat, že jejich sémantický rozsah a použití v toponymech bude podobné a rozdíly budou spočívat spíše v konkrétních reáliích, jako je např. typ krajiny, jejíž způsob obhospodařování a využívání je jiný, což samozřejmě souvisí s odlišným způsobem života a tradicemi, které se pak ve vztahu ke krajině projevují – např. právě v názvech jednotlivých míst. Tento sémantický rozsah i lidové výklady motivace jsou porovnány s vědeckým etymologickým výkladem. Výzkumnou otázkou zde tedy je to, jak jsou označení pro černou a bílou barvu vnímána běžnými uživateli toponymie a zda jejich laické výklady (lidová etymologie) vykazují také určité prvky univerzality (tedy podobné významy a uplatnění barevných označení, např. odkazování ke světlejším či tmavším odstínům objektu oproti okolí, využívání barevných označení k vyjádření kvality apod.).

2. Zkoumaný materiál

V této studii byla zpracovávána toponyma z českého a finského jazykového prostředí. Jedná se o názvy (1) vertikálních terénních prvků, (2) porostů a zemědělských oblastí, (3) vodních ploch a toků, (4) dalších (člověkem vytvořených) nesídelních objektů a (5) jednotlivých domů, samot, usedlostí či částí obcí (tzv. místní části). Jednotlivé typy těchto toponym mohou v daných jazykových oblastech podléhat odlišné klasifikaci a terminologii, která vychází z geomorfologie krajiny, a především z jazykových a kulturních tradic (srov. Wojnarová, 2019, s. 46). Tato jména jsou v české toponomastice označována jako pomístní jména (anoikonyma), přičemž názvy místních částí jsou zařazovány na pomezí mezi anoikonyma a oikonyma (názvy sídel) (srov. Boháčová, 2017).[2] Rozdělení podle osídlenosti objektu uplatňované v české toponomastice ovšem neodpovídá finské klasifikaci, která vychází z toho, zda je daný prvek přírodního původu (tzv. *luontonimet* ‚přírodní jména‘), nebo je vytvořený člověkem (tzv. *kulttuurinimet* ‚kulturní jména‘) (srov. Wojnarová, 2019). Skupinu jmen zkoumaných v této studii je tedy možné vymezit také následovně: jedná se o názvy krajinných prvků i objektů vytvořených člověkem a menších sídelních objektů, ležících většinou stranou hlavního osídlení. Vzhledem k tomu, že se nejedná o názvy větších sídelních celků, budu v této práci pro zkoumaný materiál používat především označení toponymum, případně anoikonymum či pomístní jméno (PJ).

Finský materiál pochází ze sbírek Nimiarkisto (Archiv jmen, dále jen NA) v Helsinkách a pokrývá prakticky celé území Finska, Karélie (regiony odstoupené SSSR po 2. světové válce) a severního Švédska. V současnosti jsou všechna

[2] Jedná se o „nesourodou skupinu, zahrnující názvy různých objektů s příznakem obydlenosti i neobydlenosti“ (Boháčová, 2017).

finskojazyčná toponyma uchovávaná v NA digitalizována a je možné je zkoumat také prostřednictvím databáze Nimisampo (viz nimisampo.fi, dále jako NS). Český materiál pokrývá pouze území Čech[3] a pochází ze sbírek soupisů pomístních jmen (dále jen SPJ) uchovávaných na oddělení onomastiky ÚJČ AV ČR v Praze,[4] a to včetně tzv. „německých okresů“, ze kterých jsou toponyma k dispozici pouze v rámci soupisů a nebyla vyexcerpována do Abecedního generálního katalogu pomístních jmen za účelem zpracování pro Slovník pomístních jmen v Čechách (srov. např. Zirhutová, 2022, s. 247).

Na území Čech je doloženo okolo 1 300 toponym, která obsahují označení pro bílou barvu (tvary *bíl-* či *běl-*, např. *Bílý kámen*, *Bělidlo*); pro označení černé barvy je to přibližně 1 700 toponym (tvar *čern-*, např. *Černá rokel*, *Černava*). Ve sbírkách NA je doloženo přibližně 4 500 jmen obsahující výraz pro bílou barvu (tvary *valk-*, např. *Valkealampi*, *Valkeala*). Toponym, která obsahují tvar *must-* (srov. fin. *musta* ‚černá‘), je podle výsledků vyhledávání v databázi NS okolo 10 tisíc. Tato jména však zahrnují také tvary, které jsou od slova *musta* odvozené, ale jejich význam je odlišný (např. *mustikka* ‚borůvka‘ nebo *mustalainen* ‚cikán‘). Pro analýzu jsem tedy výběr omezila pouze na ta toponyma, která obsahují výraz *musta* buď samostatně (*Musta*), nebo se objevují v určující části[5] v kombinaci s určenou (základní) částí, která většinou odkazuje k typu objektu (např. *Mustajärvi* ‚černé jezero‘), či se sufixem *-la* (*Mustala*).[6] Těchto jmen je přibližně 5 500. Vynechána byla jména odvozená od jiného existujícího toponyma (tzv. anexe, viz dále), jako např. *Mustankivenlampirämeet* (Lohtaja/Lohtajan kylä)[7] ‚mokřiny (*rämeet*) jezírka (*lampi*) černého kamene (*mustakivi* [G])‘.

Přesný počet finských toponym je těžké určit navzdory konkrétnímu počtu toponym v databázi, především proto, že sběr toponym probíhal a neustále ještě probíhá. Některá jména byla zaznamenána několikrát, s různým časovým odstupem a od různých uživatelů (informantů). Zároveň se měnilo (a mění) i administrativní uspořádání, a tak se stává, že je stejné toponymum zaznamenáno víckrát pod různými obcemi (fin. *kunta*, administrativní jednotka). Počet zkoumaných toponym je zde uváděn především pro představu o tom, jaký má zkoumaný materiál rozsah.

---

3 Pomístní jména shromážděná z území Moravy a Slezska jsou ve sbírkách dialektologického odd. ÚJČ AV ČR v Brně a odborné veřejnosti nejsou přístupná (respektive pouze ta, která už byla zpracována ve formě hesel pro Slovník pomístních jmen Moravy a Slezska, viz spjms.ujc.cas.cz).

4 Srov. Olivová-Nezbedová et al., 1995, s. 35–51.

5 Finština při tvoření nových slov využívá především skládání. Viz dále.

6 Nebo také *-lä* – v závislosti na vokální harmonii (obě varianty jsou zaznamenávány jako *-lA*). Tento sufix se většinou využívá pro označení obydlených míst.

7 První údaj odpovídá obci (pro Finsko), nebo označení pro bývalý soudní okres (ČR). Údaj za lomítkem pak konkrétnímu osídlení (vesnici či usedlosti). Blíže k uspořádání toponomastických sbírek v NA viz Wojnarová (2018, 2019). Vysvětlení zkratek pro jednotlivé soudní okresy je uvedeno na konci tohoto článku.

Domnívám se, že naprostá přesnost počtu v tomto případě nemá velký význam i s ohledem na to, že výzkum je zaměřen kvalitativně a jednotlivé případy snahy o vysvětlení vzniku toponym je nutné posuzovat individuálně. Zajímavé je však to, že v obou jazycích početně převažují toponyma obsahující výraz pro černou barvu. Toponym obsahujících označení pro bílou barvu je o něco méně než pro černou, ale zároveň jich je i tak výrazně více než toponym s výrazy pro další barvy.

3. Lidová etymologie a motivace toponym

Termín *lidová etymologie* se v lingvistice objevuje od poloviny 19. století (poprvé ho použil E. Förstemann v roce 1852) a vedle něj se pro „mylné, zpravidla nahodilé spojování slova neprůhledného se slovem formálně nebo významově podobným, geneticky však odlišným“ také používá např. označení *falešná etymologie* (srov. ang. *folk* a *false etymology*), *naivní etymologie* apod. (Janyšková, 2017). Förstemann zároveň navrhl odlišit tzv. etymologii vědeckou, učenou (bakalářskou) a lidovou (Rejzek, 2009, s. 11). Bakalářská etymologie je stejně jako etymologie lidová považována za nesprávnou, respektive neodbornou, s tím rozdílem, že lidová etymologie je spíše spontánní, kdežto u bakalářské etymologie se jedná o záměrnou snahu slovo (či jméno) vysvětlit, přičemž v případě toponym může snaha o vysvětlení jejich vzniku a původu přesahovat do oblasti lidové slovesnosti,[8] srov. tzv. *folk namelore* či *onomastic folklore* (David, 2010, s. 57, 60), což se projevuje i u toponym ve zkoumaném materiálu.

Etymologizace a vytváření různých (etymologických) pověstí a výkladů je častější spíše u oikonym (srov. Rejzek, 2009, s. 53). V případě jmen zkoumaných v této studii může být ve většině případů význam slov v názvu jasný, protože anoikonyma bývají spíše popisná (zpravidla obsahují apelativa slovní zásoby běžné minimálně pro danou oblast) a ve svém významu tedy transparentní.[9] V situaci, kdy je takové jméno vykládáno „lidovými“ mluvčími, se pak lidová etymologie může shodovat s etymologií vědeckou (Rejzek, 2009, s. 58).[10]

Tato transparentnost souvisí i se způsobem tvoření slov v obou jazycích. Pro češtinu je častější odvozování (Čechová, 2000, s. 93), kdežto ve finštině je to skládání (Koivisto, 2013, s. 51–52). To se samozřejmě týká i tvoření toponym.[11]

---

8 Lidově etymologický výklad může být spojován s tzv. etymologickou pověstí, která je buď výtvorem lidovým, či výtvorem konkrétního autora, od kterého se mezi lidem rozšířila, což je však následně obtížné odlišit (Rejzek, 2009, s. 54).

9 Na vztah mezi apelativy a jmény, která jsou pro svou transparentnost označována také jako popisná a v některých případech i jako „mluvící“, upozorňují např. Eichler et al. (1995, s. 454).

10 Rozdíl mezi lidovou a vědeckou etymologií může stírat také proto, že určitá míra intuitivního přístupu se uplatňuje i ve vědecké etymologii (Rejzek, 2009, s. 59).

11 Neodvozených jmen je toponymii Čech pouze asi 40 procent (Štěpán, 2016, s. 23).

Finská toponyma jsou právě pro svůj způsob vzniku velmi průhledná. Jedná se o spojení základní části (tzv. *perusosa*), která popisuje typ objektu, a určující části (*määriteosa*), která tuto základní část blíže specifikuje. Jako určující část může fungovat i jiné toponymum, ke kterému se nazvaný objekt vztahuje, v tomto případě se jedná o tzv. anexi (Ainiala et al., 2008, s. 96–98; 2012, s. 75–76). Název jezera *Valkeajärvi* (‚bílý' + ‚jezero') je tedy pro mluvčí dostatečně průhledný a srozumitelný, stejně jako název mokřiny u tohoto jezera – *Valkeajärvensuo* (*Valkeajärvi* [G] + *suo* ‚mokřina, bažina').[12] V české toponymii tomu tak není a např. *Bílý potok* (ÚL/Skorotice – Něm. arch.) sice je označením potoka, ale PJ *V bílých potokách* (Mir/Mirotice) označuje pole a louky (materiál SPJ).

I u motivačně zdánlivě průhledného toponyma však může vyvstat potřeba jeho vznik vysvětlit. V tomto případě se ale nejedná o vysvětlení „etymologického původu" slova, ale o vysvětlení motivace (okolností vzniku) konkrétního pojmenování. Zajímavé je v tomto ohledu to, že někteří badatelé považují *lidovou etymologii* za synonymum k termínu *motivace* (srov. Buyssens, 1965, s. 80).[13] Nové termíny (např. *sekundární motivace*, *etymologická reinterpretace*, *asociativní etymologie*) se ale většinou z praktických důvodů neujaly (Rejzek, 2009, s. 19–22). Termín *asociativní etymologie* však odkazuje k tomu, k čemu může docházet u toponym, která jsou sice transparentní, ale uživatelé i tak potřebují vědět, jak jméno vzniklo, a jméno tak bývá interpretováno na základě podobnosti s něčím, co vychází z jazyka (podobnost slov), nebo z krajiny (např. tvary a zbarvení objektů v krajině).

Lidová etymologie je obecně považována za nesprávnou v tom smyslu, že neodpovídá skutečnosti, nicméně „lidové vysvětlení" vzniku pojmenování konkrétní lokality mohou často poskytnout pouze místní lidé a vzhledem k tomu, že jsou s místem obeznámeni lépe než odborníci odjinud, může být jejich vysvětlení správné. Tomuto problému se věnovala Libuše Olivová-Nezbedová, která u pomístních jmen rozlišuje tzv. vědecké výklady (správné) a lidové výklady, které jsou buď (a) správné a pro vědecký výklad přijatelné, či (b) nesprávné – tedy tzv. „lidové etymologie" (1980, s. 532–533). Spjatost s motivací pojmenování spíše než s lidovou etymologií, která by se snažila o výklad apelativ ve jménu obsažených, je patrný také z toho, že výklad formálně identických (homonymních) jmen se liší, tj. každé jméno je zpravidla vysvětlováno jinak (Durkin, 2009, s. 267).

V této studii jsou jako lidová etymologie nahlíženy a zkoumány výklady, které k toponymům poskytli jejich uživatelé (informanti). Tyto výklady mají rozsah od prostého uvedení motivace pojmenování, přes reflektování dobové události či aktivity, která s pojmenováním souvisí, až po lidovou slovesnost (viz dále v části 5).

---

12 NA, Mikkeli/Rämälä (obě toponyma).
13 Citováno v Rejzek, 2009, s. 19.

4. Výrazy pro barvy

4.1 Univerzalita a vývoj výrazů pro barvy

V kapitole věnované výzkumnému materiálu jsem uvedla, že barevná označení pro černou a bílou v toponymech obou jazykových oblastí převažují nad ostatními výrazy pro barvy. Distribuce výrazů pro barvy v toponymickém materiálu tak do určité míry odráží teorii o univerzalitě a vývoji výrazů pro barvy, podle které se v jazyce jako první objevují výrazy právě pro černou a bílou (Berlin – Kay, 1969).[14] Podle autorů se základní výrazy pro barvy objevují ve všech jazycích (univerzalita), a to v určitém pořadí (vývoj). Např. výraz pro modrou barvu se v jazyce objeví pouze tehdy, pokud v jazyce existují i výrazy pro černou a bílou (1. fáze), červenou (2. fáze) žlutou a zelenou (3. a 4. fáze).[15] Podle této teorie patří čeština a finština do poslední fáze. Finština má 10 základních výrazů pro barvy: *musta*, *valkea (valkoinen)*, *punainen*, *keltainen*, *vihreä*, *sininen*, *ruskea*, *harmaa*, *oranssi*, *vaaleapunainen*. Čeština disponuje všemi 11 základními výrazy pro barvy (uvedeny ve stejném pořadí jako pro finštinu, v češtině je navíc označení pro fialovou): *černá*, *bílá*, *červená*, *žlutá*, *zelená*, *modrá*, *hnědá*, *šedá*, *oranžová*, *růžová*, *fialová* (Uusküla, 2007 a 2008).

Naopak ve prospěch kulturní relativity výrazů pro barvy se vyslovuje Anna Wierzbicka. Podle ní není důležité to, co vnímáme smysly a jak funguje fyziologie, ale to, jak se díváme, což je jazykově a kulturně podmíněné, a proto relativní. Wierzbicka tvrdí, že některé jazykové kultury nejenže nemají výrazy pro některé barvy, ale dokonce ani pro koncept BARVA. Všechny jazyky však mají výraz pro koncept VIDĚT a na jeho základě by měly být výrazy pro barvu vykládány (Wierzbicka, 2005, s. 220; 2014, s. 312). Wierzbicka se také domnívá, že pokud jsou v jazyce pouze dva výrazy pro barvy (ČERNÁ a BÍLÁ), jejich význam je mnohem širší, než jak je tomu u jazyků, které pro popis barevného spektra používají více výrazů. Podle ní tak označení ČERNÁ odpovídá významu ‚tmavý, studený' a BÍLÁ ‚světlý, teplý'.[16] Pro tyto barvy pak používá označení *makrobarvy* (Wierzbicka, 2014, s. 343, s. 346–347). S tímto termínem pracovali už Witkowski a Brown a podle nich koncept *makrobílá* zahrnuje označení pro bílou, žlutou a červenou a *makročerná* označení pro černou, modrou a zelenou (1978, citováno u Wierzbické, 2014, s. 347). V podstatě tak *makrobílá* a *makročerná* odkazují k ne/přítomnosti světla, a tedy i konceptu VIDĚT, který pro interpretaci výrazů pro barvy Wierzbicka využívá, kromě toho pracuje také s konceptem JAKO („něco je jako"),

---

[14] Tato teorie byla dále upravována, srov. např. Kay et al. (2009).

[15] Ve finštině se tento výraz ovšem objevuje už v dřívější fázi a je to mu tak zřejmě proto, že v baltofinských jazycích výraz *sini(nen)* označoval tmavou studenou barvu oproti tmavé achromatické (tedy černé) (Koski, 1983, s. 259).

[16] Srov. výzkumu E. R. Heiderové (1972, citováno u Wierzbické, 2014, s. 343).

kde využívá přirovnání na základě (obecné lidské) vizuální zkušenosti (srov. Wierzbicka, 2014).

Při pohledu na rané fáze etymologického vývoje těchto výrazů pro barvy v obou jazycích a také jejich užití a chápání v toponymech je patrné, že mají svým sémantickým rozsahem k pojetí makrobarev (*makrobílé* a *makročerné*) velmi blízko.

4.2 Etymologie označení pro bílou barvu

Označení pro bílou barvu v českém jazyce vzniklo z PSL tvaru **bělъ*, který vychází z PIE kořene **bʰel-* ‚zářivý, bílý‘,[17] ze kterého vzniklo např. lat. *flagrāre* (‚hořet, planout‘),[18] lit. *bāls* ‚bledý‘ a lot. *bālas* ‚bílý‘[19] a také (přes PIE **bʰleyǵ-*[20] ‚zářit, žhnout, sežehnout‘[21]) PSL **blěskъ* ‚třpyt, jas, záblesk‘[22] (srov. čes. blesk).

V rámci zkoumání původu a významu označení pro bílou barvu v indoevropských jazycích je zajímavé se zastavit také u ang. výrazu *white* ‚bílá‘. Tento tvar pochází z PIE kořene **ḱweyt-*[23] ‚zářit‘, který se do PG (kentumové jazyky) dostal jako **hwītaz*[24] (srov. staroangl. *hwīt* ‚zářivý, jasný; čistý, světlý‘) a do PSL (satémové jazyky) jako **svьtěti* ‚rozjasnit se, stát se jasným‘[25] (od toho odvozené jsou např. **světiti* ‚svítit‘ nebo **svěťa* ‚svíce‘) a **světъ* ‚světlo, svět‘.[26]

Ve finštině se pro označení bílé barvy používá výraz *valkoinen*, za obecnější se však považuje označení *valkea*,[27] které také v toponymech naprosto převažuje a může se objevovat i v nářečních variantách (*valgie*, *valkee*, *valkie* apod.). Tento výraz vychází ze zrekonstruovaného adjektivního tvaru PU **we̮lkə(ta)*, s nímž souvisí např. výraz *волгыдо* (volgədo ‚jasný, světlý‘) v lužní marijštině nebo maďarské *villám* ‚blesk‘ a *világ* ‚svět‘ a také další fin. výrazy (především ve východofinských nářečích jako např. *välkeä* ‚otevřený; světlý; řídký; lesní mýtina‘).[28]

---

17 Derksen, 2008, s. 40.

18 Pokorny (1959) uvádí kořeny **bhelg-* a **bhleg-* (ze kterého pak vzniklo lat. *flagrāre*), viz https://indogermanisch.org/pokorny-etymologisches-woerterbuch/index.htm (heslo *bheleg-*).

19 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/bʰel-.

20 Kroonen (2013, s. 69) uvádí tvar **bʰléiǵ-e* ‚zářit‘.

21 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/bʰleyǵ-; výklad ‚hořet, žhout, sežehnout‘ je pro PIE **bʰleyǵ-* uváděno na následujícím odkazu: https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/blakaz.

22 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/blěskъ; Derksen (2013, s. 43).

23 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/ḱweyt-; Kroonen (2013, s. 267) uvádí pro PIE tvar **ḱu(e)it-nó*.

24 Kroonen (2013, s. 267) uvádí pro PG tvary **hwīta-*, **hwitta-*.

25 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/svьtěti.

26 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/světъ; Derksen, 2008, s. 475–476.

27 Srov. např. SSA III. (2000, s. 399), kde je výklad uváděn u hesla *valkea*, nikoliv u *valkoinen*.

28 https://sanat.csc.fi/wiki/EVE:valkea.

V západofinských nářečích[29] se slovo *valkea* používá ve významu ‚oheň' (oproti obecnému fin. *tuli* ‚oheň') a příbuzné slovo *valo* (fin. ‚světlo') se vyskytuje v dalších baltofin. jazycích, přičemž v karelštině (*valkie*) může mít také význam ‚bledý, čistý; jasný, světlo' a v livonštině se objevuje výraz *valk* ‚blesk' (SSA III., 2000, s. 399).

Výraz pro označení bílé barvy v češtině lze dosledovat až ke společnému praindoevropskému základu. Rekonstruovaným tvarům je společné to, že se vztahují k záři, jasu, světlu, potažmo i něčemu dalšímu, co se jako světlo či záře projevuje (srov. *svíce* a *blesk*). V PIE existuje více kořenů, ze kterých označení pro bílou barvu v indoevropských jazycích vznikla. Oba výše uvedené kořeny (**b^{h}el-* a **ḱweyt-*) však shodně odkazují k přítomnosti světla (zář, zářit). Podobně je tomu i u finštiny, kdy je původ slova možné zrekonstruovat až na úroveň prauralštiny a příbuzná slova souvisí se světlem, září, jasem, čistotou. Zajímavé je také to, že v obou jazykových rodinách je výraz pro bílou barvu blízký výrazu pro ‚svět', což může být ovlivněno skutečností, že ‚svět' je to, co je vidět, protože na to svítí slunce, světlo (Rejzek, 2012, s. 650–651).

4.3 Etymologie označení pro černou barvu

Označení pro černou barvu v češtině pochází z PSL **čьrnъ* (z PIE **kr̥snós* ‚černý; tmavý, šerý').[30] V indoevropských jazycích je pro označení černé barvy více kořenů a jedním z nich, ze kterého vznikl např. anglický výraz *black* ‚černá', je poněkud překvapivě právě PIE kořen **b^{h}el-* ‚zářivý, bílý' (viz výše). Z něho se přes tvar **b^{h}l-eh$_2$-g-* vyvinulo např. výše uvedené lat. *flagrāre* a přes tvar **b^{h}leg-* (který je příbuzný s výše uvedeným **b^{h}leyǵ-* ‚zářit, žhnout, sežehnout') vzniklo PG **blakaz* ‚spálený, černý'.[31] Tento PG výraz je příbuzný s dalším PG tvarem **blaikaz*, který vznikl přímo z PIE **b^{h}leyǵ-* a vykládá se jako ‚bledý, bílý'.[32] Další označení pro černou barvu v germánských jazycích vychází z PIE kořene **swerd-*[33]

---

29 Stejně tak se především v západofinských nářečích objevuje výraz *valko* pro označení ‚bílého koně' (a také krávy či ovce) a v severních a severozápadních nářečích také *valkko* ‚bílý sob' a jako místní varianty *valkku*, *valkki*, *valkka* ‚bílý kůň', což mohlo vniknout zkrácením fin. *valakka* ‚valach' (SSA III., 2000, s. 399).

30 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/čьrnъ; https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/kr̥snós. Derksen (2008, s. 92) jako PIE tvar uvádí **krs-no-*.

31 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/blakaz.

32 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/blaikaz (viz také staroang. výraz *blāc* ‚bledý, sinalý; jasný zářivý', https://en.wiktionary.org/wiki/blake#English); srov. též https://www.etymonline.com/word/black.

33 https://en.wiktionary.org/wiki/svart#Swedish uvádí pro PIE kořen tvar **swordo-* a Pokorny (1959, s. 1052) **su̯ordo-s*.

(‚špinavý, tmavý, černý‘), přičemž u rekonstruovaného PG kořene **swartaz* (srov. něm. *schwarz* nebo šv. *svart*) se uvádí, že je synonymní právě s výrazem **blakaz*.[34]

Označení pro černou barvu ve finštině, *musta*, má příbuzná slova pouze v balto-fin. jazycích, srov. např. ink. *must* ‚černý, tmavý; špinavý‘, ka. *musta* ‚černý, tmavý; temný; špinavý‘, est. *must* ‚černý; špinavý‘ (SSA II., 1995, s. 183). Původ tohoto slova se zatím nepodařilo s jistotou doložit.[35] Faktem je, že v ugrofinských jazycích jsou výrazy pro černou barvu různého původu: např. sámS. *čáhppat* ‚černý‘ (atributivní tvar *čáhppes* se vykládá jako ‚černý, tmavý; temný, hluboký, ponurý; bez ryb /o moři/‘, Kivinen, 2007, s. 36), v lužní marijštině *шем*/*e* (*šem*/*e* ‚černý; tmavý, temný; špinavý, hnědý /o kůži/‘), maď. *fekete* ‚černý, tmavý‘ (Kivinen, 2007, s. 38–43). Marijské *šem*/*e* je však příbuzné s komijským *sim* ‚rez; tmavý‘ (UEW, s. 758–759) a maď. *fekete* pochází stejně jako *pəγtə* v chantijštině (ugrický jazyk stejně jako maďarština) z praugrijského *pə̆kkɜttɜ (UEW, s. 882).[36]

Ilona Kivinen, která se vývoji označení pro černou barvu ve finštině a ugrofinských jazycích věnovala, se domnívá, že tato skutečnost je velmi zajímavá právě s ohledem na teorii Berlina a Kaye, podle níž by výrazy pro černou barvu měly existovat ve všech jazycích. Nicméně na základě zkoumaného materiálu podle ní není možné tvrdit, že by existovalo takové slovo, které by označovalo výraz pro černou barvu (tmavý odstín) a zároveň bylo společné všem jazykům, nebo alespoň tolika, aby se dal spolehlivě vystopovat jeho původ do praugrofinštiny[37] (Kivinen, 2007, s. 45–46).[38] Ve svém výzkumu se zabývala i sémanticky blízkými výrazy (např. fin. označení *sini* dříve nemělo význam ‚modrá‘, jako je tomu nyní, ale ‚černá‘, viz výše část 4.1) a dospěla k závěru, že na počátku zřejmě existovaly dva významové páry TMAVÝ – SVĚTLÝ a ŠPINAVÝ – ČISTÝ. Pojem BÍLÁ podle ní mohl být spojován s oběma páry, což může vysvětlovat, proč jsou pro barevný termín BÍLÁ doložena relativně četná pojmenování (z etymologického hlediska blízká). Barevné označení ČERNÁ je podle ní spojováno spíše s významem ŠPINAVÝ než s „tmou“. Pojmenování podle ní mohlo vzniknout z černé („špinavé“) substance, která se v přírodě vyskytuje, tedy z uhlíků. Tento výraz byl ale také spojován s významem ŠPATNÝ/ZLÝ, a byl proto zřejmě i často měněn, což je typické pro tabuová slova. Domnívá se tedy, že toto je také vysvětlením, proč označení pro černou

---

34 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/swartaz.

35 https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Finnic/musta.

36 Za upozornění a informaci děkuji anonymnímu recenzentovi tohoto článku.

37 Podle originálu *suomalais-ugrilainen kantakieli*, který se však totožný s výrazem *prauralština* (PU), srov. např. https://fi.wikipedia.org/wiki/Uralilaiset_kielet.

38 „[Berlinin ja Kayn teoria on kiinnostava nimenomaan mustan kannalta. Musta on sentään toinen niistä ”primaarivärinnimityksistä”,] joiden pitäisi olla olemassa kaikissa kielissä. Kuitenkaan aineistoni perusteella ei löydy mitään sellaista mustaa merkitsevää sanaa, joka olisi yhteinen kaikissa kielissä tai edes niin monessa, että sen voisi luotettavasti jäljittää suomalais-ugrilaiseen kantakieleen“.

barvu nemá v ugrofinských jazycích jednotný původ (ve smyslu nemožnosti doložení původního výrazu ve společném prajazyce) (Kivinen, 2007).

5. Lidová etymologie v toponymech

Na základě etymologické rekonstrukce je možné konstatovat, že označení pro bílou barvu v češtině (a některých dalších indoevropských jazycích) a finštině (a uralských jazycích) mají sémanticky podobný obsah: oba výše diskutované kořeny pro PIE (**b^{h}el-* a **ḱweyt-*) a stejně tak PU **wɛ̨lkə(ta)* vyjadřují přítomnost světla, záře, jasu, případně čistotu. Velmi zajímavá je skutečnost, že PIE kořen pro označení bílé barvy v češtině je zároveň kořenem, ze kterého lze v některých germánských jazycích zrekonstruovat označení pro černou barvu, ale také pro označení nepřítomnosti či nedostatku barvy či světla, respektive vyjadřují označení pro černou barvu v důsledku žáru (spálení). Označení pro černou barvu ve finštině (*musta*) nelze zrekonstruovat dále než k prafinštině a v baltofin. jazycích může (kromě významu ‚černý‘) vyjadřovat i tmavost, temnost, nebo špinavost.

V současné češtině je označení *bílá* spojováno s významy: ‚mající barvu sněhu, mléka apod.; mající světlou, bledou barvu; mající šedobílou až šedou barvu; vyznačující se světlou barvou pleti; vztahující se k bělogvardějčům‘ (srov. ASSČ). V případě toponym se mohou objevovat i přenesené významy – ‚související se smutkem, zármutkem; související s nevinností; bezpečný (jako opak *černý* ‚nebezpečný‘); mokrý, blátivý‘ (SPJČ IV., s. 16–17).

Ve finštině jsou významy velmi podobné – *valkoinen* ‚bílý‘ označuje něco, co ‚má barvu sněhu, mléka apod., něco bezbarvého (viz též *valkea* ‚bílý‘, které má také význam ‚oheň‘); mající bílou barvu; mající světlou barvu pleti‘ (KTS).

Přídavné jméno *černý* v češtině nese následující významy: ‚mající nejtmavší barvu uhlí, sazí apod.; mající tmavou barvu, temný; vyznačující se tmavou barvou pleti; nelegální; smutný, ponurý, chmurný; špatný, zlý; vyznačující se zobrazováním tragických událostí komickým způsobem‘ (ASSČ). U toponym se objevuje také význam ‚nebezpečný; skrytý‘ (SPJČ).

V případě finského výrazu *musta* ‚černý‘ je okruh významů a jejich vysvětlení opět dost podobný, jako tomu bylo u výrazů *bílý* a *valkea* (viz výše). Fin. *musta* může mít následující významy: ‚mající barvu uhlíků, velmi tmavý či temný; holý (o zemi bez sněhu, trávy); smutný, chmurný, neutěšený; zlý, špatný; mající tmavou barvu kůže‘ (KTS).

Při pohledu na toponyma a na to, jak je jejich význam vykládán ze strany uživatelů, zjistíme, že jejich vysvětlení často odpovídají právě širšímu sémantickému rozsahu označení pro barvu v rámci jejich etymologického vývoje a rekonstrukce, respektive rozsahu v rámci tzv. *makrobílé* a *makročerné*. Tyto „barvy“ v sobě zahrnují ostatní odstíny, pro které v jazyce označení není (světlé a tmavé odstíny, teplé a studené barvy, ne/přítomnost světla a s tím patrně související dojem čistoty).

Tento způsob vysvětlení (lze označit jako typ A) je nerozšířenější, v podstatě se jedná konstatování vlastnosti místa a je velmi často (ne ovšem výlučně) totožný s motivací pojmenování. Další způsob vysvětlení (typ B) vzniku pojmenování, který bylo možné ve zpracovávaném materiálu identifikovat, má reálný základ (srov. Olivová-Nezbedová, 1980, viz výše) v události či aktivitě, která byla (je) s místem spojená. Vysvětlení ze strany uživatelů může odpovídat skutečnosti, i když na první pohled nemusí působit věrohodným či odborným dojmem. Poslední způsob vysvětlení vzniku jména (typ C) je možné označit jako naivní (a nesprávnou) lidovou etymologii. Vysvětlení není pravdivé (i když tak může působit), respektive jeho pravdivost nelze ověřit. Tato vysvětlení mají také často přesah do lidové slovesnosti a mohou (ale nemusí) obsahovat odkazy k nadpřirozeným jevům.

Výše uvedené typy A, B a C tvoří spíše kontinuum, než že by se jednalo o jasně vymezené skupiny, a to i proto, že se u některých toponym můžeme setkat s několika vysvětleními různých typů (bez možnosti ověřit jejich pravdivost).

5.1 Označení pro bílou barvu v toponymech

5.1.1 Typ A (vysvětlení informantů se velmi pravděpodobně shoduje s motivací)

V případě toponym na území Čech je bílá barva připisována především barvě půdy (příklady 1–3).[39] To souvisí se skutečností, že zde mezi toponymy převažují právě pozemková jména (srov. Olivová-Nezbedová, 1995, s. 27–28). Bělost je spojována s vyšším obsahem jílu, přítomností křemene, vápence, pískovce nebo písku. Rozhodně se nejedná o čistě bílou barvu, ale o odstíny, které jsou světlejší oproti okolnímu terénu. V případě porostů se bílá barva v názvu váže k bílým květům, především kvetoucím stromům, jako jsou třešně či jabloně (příklady 4–5). Označení *bílá* odpovídá primárnímu významu tohoto výrazu ve chvíli, kdy se jedná o objekt bíle natřený, např. mosty, kříže, budovy (viz příklad 6).

(1) *Na bělici* (Zbr/Slivenec) – pole, „podle světlé hlíny“;

(2) *Bílá cesta* (Jič/Červená Třemešná, /…/; – Něm. arch.) – cesta, „vystavena z kamene, jež obsahoval vápenec“;

(3) *Bílá hlína* (ČBr/Tismice) – hon, „půda světlá – písčitá“;

(4) *Na bílejch* (Lbá/Pojedy) – pole, „býval tu třešňový sad, název podle kvetoucích třešní“;

(5) *Bílý kopec* (ČS/Žernov a Rýzmburk) – pastvina, „třešňová kdysi stráň – z jara bíle kvetoucí“;

(6) *Bílý most* (ČS/Žernov a Rýzmburk) „(most přes Úpu) dřevěný, bíle obílený“.

[39] Toponyma jsou uváděna tak, jak jsou zaznamenána v SPJ případně v NA.

Ve Finsku, kde je velké množství vodních ploch a toků, je převažujícím způsobem vysvětlení jména právě kvalita vody. U jména je většinou uváděno, že se jedná o „kirkas vesi“ (‚zářivá /ve smyslu průzračná, čistá/ voda‘), viz příklady 7–8.[40] V případě porostu se zmiňují různé bíle kvetoucí rostliny, zřídka stromy, spíše různé typy trav či kvetoucích bobulí, např. morušky (příklad 9).

(7) *Valkiaisjärvi*[41] (Utajärvi/Sanginjärvi) – jezero, „s průzračnou vodou“;

(8) *Valkialampi*[42] (Sääminki/Niitylahti) – jezero, „velmi průzračná voda“;

(9) *Valkoneva*[43] (Ahlainen/Lamppi) – louka / mokřad, „1) na mokřadu jsou v létě rostliny s bílými květy a z toho vznikl název, 2) další se domnívají, že jméno možná vzniklo z toho, že tu byl požár“.

Označení lesních porostů jako „bílá (hora)“[44] pro listnaté lesy (Machek, 2010, s. 98) se v toponymii Čech ani Finska neobjevuje, a pokud už se jedná o název lesa, vychází (podle uživatelů) barevné označení ze zbarvení půdy či skalky, spíše než ze světlosti lesa (pokud se nejedná o čerstvě vyklučenou část), případně z (údajného) lesního požáru (příklady 9–10, které však lze zařadit k následujícímu typu B).

5.1.2 Typ B (vysvětlení informantů má pravděpodobně reálný základ a výklad)

Většinou se jedná o jinak běžnou aktivitu, která v dané lokalitě skutečně proběhla (probíhala). Toto je však často jen velmi těžko dokazatelné, protože aktivita či událost mohou být místu stejně tak přisouzeny až zpětně, na základě jejich pojmenování. Jedná se především o odkazy k pálení ohňů (v souvislosti s fin. *valkea* ‚oheň‘) ve finské toponymii a bělení prádla v české toponymii. Konkrétní aktivitu či událost spojenou s daným místem v podstatě není možné ověřit, ale na druhou stranu se dá očekávat, že místo je s danou aktivitou spojeno delší dobu a lokální uživatelé o pojmenování a jeho původu vědí.[45]

---

40 V několika málo případech informanti uvádějí, že nevědí, proč se místo tak jmenuje, protože voda podle nich průzračná není.

41 Järvi – „pieni kirkasvetinen järvi“.

42 Järvi – „hyvin kirkas vesi“.

43 Suoniitty – „(…) 1) suolla kasvaa kesäisin valkokukkisia kasveja, josta nimitys on syntynyt, 2) toiset arvelivat nimen johtuvan mahdollisesta tulipalosta paikalla“.

44 Stejně tak se v materiálu nevyskytuje označení „černá hora“ pro jehličnaté lesy (Machek, 2010, s. 98), nicméně ve finské toponymii je označení lesů jako temných či černých relativně časté (toponymum *Mustakorpi* má 422 výskytů, z toho se ve 146 případech jedná o označení lesa) a odkazuje především k nedostatku světla v lese.

45 I tak však nelze vyloučit, že si informant vysvětlení vymyslel ad hoc, aby vyhověl tomu, kdo sběr toponym prováděl, právě na základě podoby jména, a vysvětlení by tedy mělo být chápáno jako (nesprávná) lidová etymologie.

Ve finské toponymii se jedná o požáry či pálení ohňů (příklady 9–12). Toto vysvětlení může být pravdivé a je možné ho zařadit pod typ B, ale také nemusí, protože snaha o výklad může vycházet z nářečního významu slova *valkea* ‚oheň' (a v tom případě by patřilo k typu C).

(10) *Valkeakallio*[46] (Urjala/Urjalankylä) – skalka, „jméno podle toho, že do lesa uhodil blesk a les shořel";

(11) *Valkiamäki*[47] (Pertteli/Kaukola) – skalka, „též *Tulimäki* (fin. *tuli* ‚oheň', *mäki* ‚kopec'), větší skalka, kde se kdysi na svátek Nanebevstoupení pálily ohně (…)";

(12) *Valkeamäki*[48] (Lappee/Toivarila, Jokela) – kopec, „na vrcholku pálili signální ohně".

Podobně lze přistupovat k českým toponymům, která obsahují apelativa odkazující k bílení (praní) prádla – *bělidlo*, *bělisko*, *běliště* – u nichž s naprostou jistotou také nelze doložit, zda vysvětlení vzniku názvu opravdu odpovídá motivaci pojmenování, nebo toto vysvětlení vzniklo až zpětně z názvu (příklady 13–15).

(13) *Na bělidlech* (Sdč/Kosova Hora) – louka, pastvina, „dříve se bělilo prádlo";

(14) *Bělisko* (Pli/Nedvězí) – louka, „v louce malý rybníček, bílilo se prádlo";

(15) *Na běliští* (Chot/Chotěboř) – pole, louky, „bývalé místo bělení plátna; široké údolí, vlhké (…) proti slunci";

(16) *Bělidla* (Nym/Nymburk) – pole, „pamětník už jen jeden: v poli mezi Bobnicemi a Jíkví bylo v r. 1866 pochováno ve válce mnoho vojínů, kteří byli posypáni vápnem a jejich kosti tím, že byly vybíleny; v okolí Nymburka v r. 1866 žádná bitva nebyla, je možno, že se jedná o hromadný hrob starší, morový";

(17) *Bílá smrt* (HL/Litvínov – Něm. arch.) – cesta „stavba (Flájské) přehrady a těžba dřeva zničily většinu z asi 15 křížků a pomníčku postavených v místech, kde byli nalezeni zmrzlí lidé";

(18) *Bílá cesta* (Říč/Lensedly) – cesta, „touto cestou se jezdívalo hlavně s nebožtíkama na hřbitov. Jelikož smrt jako mystická bytost se kreslila v bílém, říkali cestě „bílá" a také „umrlčí".[49]

---

46 Kallio – „saanut nimensä, kun salama iski siihen metsään ja metsä paloi".

47 Kallio – „*Valkeamäki* tai *Tulimäki*, laajahko kallio, siellä on aikoinaan poltettu helavalkeita".

48 Mäki – „jonka laella on poltettu merkkitulia".

49 Ve zkoumaném materiálu se vyskytuje několik případů, kdy je smrt (či úmrtí) spojováno s označením pro černou i bílou barvu.

Zajímavým případem zařaditelným do skupiny toponym, jejichž vznik lze spojit s reálnou událostí, je pole zvané *Bělidla* (příklad 16). Toto vysvětlení nesouvisí s významem apel. bělidlo (‚místo určené k bílení prádla, tkanin‘, SSJČ) a skutečnosti neodpovídá v tom smyslu, že se opravdu nejedná o hrob vojínů, nicméně podle dobových záznamů tam byli pohřbeni obyvatelé, kteří zemřeli na choleru poté, co tudy v roce 1866 táhlo saské vojsko a ve vesnici se ubytovalo 320 vojáků, které bylo nutno živit. Cholera pak vypukla po jejich odchodu.[50] Otázkou nicméně zůstává, k čemu se označení pro bílou barvu v názvu váže. Zda k vápnu, kostem, nebo místu, které je spojováno se smrtí, jako je tomu v případě jiných míst a názvů (např. *Bílá cesta*, viz příklad 18). To, že označení bílé barvy v názvu odkazuje ke smrti či tragické události, může být do určité míry ovlivněno tím, že na místě tragické události byly na připomínku stavěny kříže, které byly buď dřevěné (a čerstvé dřevo mohlo působit světlým, bílým dojmem), případně kamenné, které byly obíleny vápnem. Toponymum *Bílá smrt* (příklad 17) sice odkazuje ke křížkům, ale název byl zřejmě ovlivněn způsobem úmrtí, srov. výraz bílá smrt ‚smrt ve sněhu‘ (SSJČ), či ‚tragická smrt ve sněhu (pod lavinou, umrznutím v zimě v horách)‘ (ASSČ).[51]

Podobně se lze stavět k vysvětlení toponym *Valkola* a *Valkeamäki* (příklady 19 a 20). Výše v části věnované etymologii (viz pozn. pod čarou 29) jsou uvedeny nářeční výrazy pro označení (bílých) koní. Je pravděpodobné, že tato apelativní označení byla využívána i jako konkrétní pojmenování, srov. časté české jméno *Mourek* (nejen) pro mourovatou kočku a je tedy možné, že pojmenování míst vznikla opravdu podle takto pojmenovaných zvířat. V případě jména *Valkeamäki*, kde jsou dva záznamy z různých let a každý s jiným vysvětlením, je vysvětlení z roku 1970 méně pravděpodobné, a to navzdory „podrobnostem“, které jsou zde uváděny.

(19) *Valkola*[52] (Valtimo) – les; „podle koně jménem *Valko*, který kdysi v lesíku zahynul“;

(20) *Valkeamäki*[53] (Jyväskylä/Jyväskylä, Ruoke) – stavení, (1) „na vznik jména mělo vliv to, že jezírko *Mustalampi*, obklopené hustým lesem, bylo ve stínu, kdežto blízký kopec s vykáceným lesem do okolí zářil“ (1961); (2) „jméno se nepoužívá, blízko je kopec *Mustamäki* a vypráví se, že chalupu snad postavil muž, který měl bílého koně. S ním tahal dřevo na stavbu domu. Jméno zřejmě vzniklo podle toho bílého koně“ (1970).

---

50 Viz webové stránky obce Jíkev (http://www.jikev.kanin.cz/jikev/jikev/index.htm).

51 V souvislosti se smrtí a poslední cestou na hřbitov je v české toponymii používáno označení pro bílou i černou barvu (viz *Černá cesta*, příklad 34).

52 Metsä – „johtuu Valko-nimisestä hevosesta, joka on joskus menehtynyt metsikköön“.

53 Talo – (1) „nimen syntyyn on voinut vaikuttaa se, että *Mustalampi* tiheän metsän ympäröimänä on varjostanut tummaksi kun taas läheinen kaskettu mäki oli päivän paistainen“ (1961); (2) nimeä ei enää käytetä, lähellä mäki nimeltä *Mustamäki*; tarinan mukaan torpan olisi rakentanut mies, jolla oli valkea hevonen. Tällä hän mm. vedetti torpan rakennuspuut. Nimi olisi periytynyt tästä valkoisesta hevosesta“ (1970).

5.1.3 Typ C (lidová etymologie s přesahem do lidové slovesnosti)

Podle těchto vysvětlení jsou v obou jazykových oblastech místa často spojována s tragickými a (nebo) s nadpřirozenými jevy či bytostmi, což je od samého počátku jejich vzniku řadilo spíše k různým folklórním žánrům (příklady 21–24). Na druhou stranu jsou tato vysvětlení často mnohem lépe dochována, protože odpovídají obrazu světa, který je příznačný pro některé typy tradované lidové slovesnosti. Tato vysvětlení se dobře pamatují a jsou zajímavá (srov. obzvlášť příklad 24, kdy informant narozený na konci 19. století vzpomíná na to, že výklad jména takto slýchal už ve svém dětství od starých lidí). U výkladu tohoto jména je ještě nutné uvést skutečnost, že tento typ příběhu spojený s daným místem se vyskytuje i u dalších finských toponym. Překvapivě se tento výklad u toponym s barevným označením *musta* a *valkea* objevuje pouze sporadicky a výrazně častější je pro toponyma s označením *kulta* (‚zlatý') a *hopea* (‚stříbrný'). Tyto příběhy jsou vlastně jen seznamem (nesplnitelných) podmínek, které je nutné dodržet, aby mohl být získán poklad – typicky se jedná o jízdu na čerstvě narozeném hříběti přes čerstvý led, házení sekery na vedlejší ostrov apod., spolu s číslicemi jedna, tři či devět, které určují počet dnů či nocí, jak mají být hříbě a led staré (srov. Wojnarová, 2018, s. 75).

(21) *U Bílé vod*y (KL/Rodinov) – louky, „a) podle pověsti se u studánky zjevovala bílá paní; b) sekáči brali s sebou bílou kořalku, která se po zředění vodou ze studánky neměnila na chuti";

(22) *U Bílé panny* (UJ/Rataje n. Sázavou, Malovidy) – les, „v řece je při levém břehu svalen mohutný balvan, který je na rozdíl od okolní šedomodré ratajské ruly bílý; pověst: bohatá nevěsta z některé vsi za řekou si měla vzít sel. synka, ač milovala chudého chasníka. Při cestě k oddavkám do ratajs. kostela, prchla ze svatebního průvodu a vrhla se s příkré skály do řeky, vlající bílý šat a závoj se zachytil na stromech a křovinách – proto tam vyrostly bílé hlohy – a utkvěl na kameni v řece, kde nevěsta utonula";

(23) *Valkeankallionmäki*[54] (Tuulos/Juttila) – kopec „vypráví se, že na kopci se zjevuje strašidlo: žena v bílých šatech, která chodí sem a tam a zpívá žalm";

(24) *Valkeinen*[55] (Lapinlahti/Ollikkala, Nerkoo) – jezírko, „v jezírku je obzvlášť průzračná voda. Podle P. V. (nar. 1896) v době jeho dětství staří muži vyprávěli, že pokud někdo pojede na mladém hříběti přes jezero tehdy, když je přes noc čerstvě zamrzlé, najde poklad".

---

[54] Mäki – „Kerrotaan, että mäellä näkyy kummitus: valkpukuinen nainen kävelee edestakaisin ja laulaa virttä."

[55] Lampi – „Lammessa erittäin kirkas vesi. P. V. (s. 1896): lapsuudessa olivat vanhat miehet tarinoineet, että jos nuorella varsalla ajaa lammen poikki silloin, kun on yksiöinen jää, niin ajaja löytää aarteen."

5.2 Označení pro černou barvu v toponymech a jejich lidová etymologie

5.2.1 Typ A (vysvětlení informantů se velmi pravděpodobně shoduje s motivací)

I zde je rozdíl v tom, jaké krajinné prvky jsou pro danou oblast typické. V české toponymii tak převažuje spojení označení pro černou barvu s názvem polí (na základě zbarvení půdy, viz příklad 25). Ve finské je to souvislost s vodními plochami,[56] kde zpravidla označuje bahnité dno či tmavší vodu, což však může být způsobeno nedostatkem světla, protože je zde hustý les (příklad 26), či lokality obklopené kopci (a tedy ve stínu). Označení pro černou barvu je v názvu jehličnatých lesů použito častěji,[57] než je tomu s označením pro bílou barvu pro listnaté lesy (srov. „černá /hora/“, Machek, 2010, s. 98). Tyto názvy se většinou týkají smrčin anebo částí lesa, které zpravidla obsahují jehličnany, a jsou tak oproti ostatním stromům tmavší. Důvodem k pojmenování může být také nedostatek světla, který je ale očividně způsobený právě hustým porostem (viz příklady 27–29), případně něčím dalším, co vypadá jako tmavé oproti světlému okolí, například opadané břízy na zasněženém svahu (příklad 30).

(25) *Černava* (Sbt/Domousnice) – pole, „pole má sytou černozem a podle druhu a barvy zeminy je odvozen název“;

(26) *Mustalampi*[58] (Impilahti/Ruokojärvi) – jezírko, „jehož břehy jsou tvořeny strmými svahy, kde rostou tmavé smrky, takže voda vypadala černá (…)“;

(27) *Mustamäki*[59] (Alahärmä/Karkaus) – les, „skalnatá oblast, kde roste hustý smrkový les“;

(28) *Mustakangas*[60] (Pudasjärvi/Hetekylä) – les, „v lese rostou stromy tak hustě, že spodní patra rostlin kvůli nedostatku světla skoro zanikla“;

(29) *Černý kopec* (Nách/ Heřmánkovice, Janovičky – Něm. archiv) – les, „smrková monokultura – z dálky se jeví jako tmavý“.

(30) *Mustakielinen*[61] (Švédsko – Länsipohja/Kaaresuvanto) – vrcholek kopce, „[j]méno se vykládá tak, že na kopci rostou břízy, a v zimě je proto černý“.

---

56 Vodní plochy nesou označení pro černou barvu výrazně častěji než vodní toky. Podle NS např. název *Mustalampi* (‚černé jezírko‘) má 908 výskytů, *Mustalahti* (‚černá zátoka‘) 976 a *Mustajärvi* (‚černé jezero‘) 191, kdežto *Mustajoki* (‚černá řeka‘) pouze 122 výskytů a *Mustapuro* (‚černý potok‘) 148 výskytů.

57 NS uvádí toponymum *Mustakorpi* (*korpi* ‚hluboký, většinou vlhčí les‘) s 422 výskyty, z toho se 127 případů týká konkrétně oblasti lesa a u většiny z nich je uvedeno, že se jedná o „temný“ nebo „hluboký“ les, což ale může být způsobeno i tím, že součástí jména je právě výraz *korpi*.

58 Lampi – „jonka rannat jyrkkämäkäiset ja tummia havupuita kasvavat, joten sen vesi vaikkutti mustalta (…)“.

59 Metsä – „synkkä kuusimetsää kasvava kallioinen alue (…)“.

60 Kangassaari – „kankaalla on niin tiheä puusto, että alakasvillisuus on valon puutteen vuoksi lähes hävinnyt“.

5.2.2 Typ B (pravděpodobně reálný základ a výklad)

Podobně jako u označení pro bílou barvu i v tomto případě může být výraz pro barvu v názvu chápán v souvislosti s konkrétním místem (jeho vlastnost) i s událostí či aktivitou, které zde probíhala (probíhá) a je nějakým způsobem doložitelná (nebo alespoň vysoce pravděpodobná, jako je tomu v případě pálení milířů či lesního požáru, příklad 31 a 32). U příkladu 33 může černá barva spíše než s barvou kříže (která ale není explicitně uvedena) souviset se samotnou tragickou událostí. Vztah černé a smrti se projevuje také v pojmenování cesty na hřbitov (příklad 34, viz též výše v části 5.1.2 – příklad 18)

(31) *Černá zem* (Sdc/Jetřichovice) – pole, „nazváno od dob, kdy na tomto poli se pálily milíře – dřevěné uhlí“;

(32) *Mustakanto*[62] (Honkilahti/Mannila) – pole, „jméno dostalo asi podle toho, že v této oblasti byly kdysi lesní požáry; po požárech zůstaly jen zuhelnatělé zbytky lesa“ (E. M, nar. 1907, zaznamenáno 1972);

(33) *Černý kříž* (Mos/Albrechtice, Jezeří – Něm. arch.) – kříž, „pověst: Asi v roce 1850 byly v místě, kde stojí kříž, nalezeny dvě děti, bratr se sestrou, zmrzlé. Byly na návštěvě u babičky v Nové Vsi a aby si zkrátily cestu do Dřínova, vydaly se přes hory. Náhlá změna počasí je zastihla v lese, ve vánici zabloudily a byly nalezeny později bez života. Na těchto místech nechala manželka knížete Ferd. Lobkovice v r. 1868 postavit dřevěný kříž, který již byl dvakráte obnoven“;

(34) *Černá cesta do Němčic* (MB/Sýčina – Něm. arch.) – cesta, „tzv. umrlčí, jezdilo se po ní s mrtvými do Sýčiny“.

5.2.3 Typ C (lidová etymologie s přesahem do lidové slovesnosti)

Příkladem sémantických a slovnědruhových změn při interpretaci jména (respektive reinterpretaci jeho syntaktického vztahu), které jsou však obvyklé především pro apelativní slovní zásobu a v případě toponym tak časté nejsou, je název rybníka *Černá pila*.[63] I zde je však uváděno jako první vysvětlení, podle kterého pochází název ze zbarvení vody (příklad 35), a teprve pak je uvedena lidová etymologie založená na slovní hříčce. Ve finské toponymii je obdobným způsobem vysvětleno toponymum *Musta* (příklad 36). Tento způsob však nevychází ze syn-

---

61 Pienempi vaaran laki – „[n]imeä selitetään sillä, että vaara kasvaa koivupuuta ja on talvella siksi musta.“

62 Pelto – „[n]imensä pelto lienee saanut siitä, että alueella on ollut aikoinaan metsäpaloja; paloista on jäänyt jäljelle vain mustiksi hiiltyneitä kantoja (E. M. syn. 1907), (1972).

63 Tento případ je ve zkoumaném toponymickém materiálu jediný.

taktické reinterpretace, ale z lexikálního základu. Název statku *Musta* (‚černý') je spojen s apelativem *mustalainen* ‚cikán', který měl údajně utonout v blízkém jezeře. S ohledem na dobu události (přelom 19. a 20. století) a také skutečnost, že jezero se jmenuje *Mustalampi*, je toto vysvětlení velmi nepravděpodobné (i když ho nelze s naprostou jistotou ani vyloučit).

(35) *Černá pila*[64] (Chot/Vilémov; Hab/Vilémov) – rybník, „[p]odle barvy vody. Lidový výklad: kolem šly dvě krávy – černá a bílá. Černá se napila, bílá ne. Slovo *pila* je dnes považováno za podstatné jméno";

(36) *Musta*[65] (Lieksa /Kuorajärvi) – statek, „[název] *Musta* vznikl tak, že se tu cikán vydal veslovat na jezero (nyní *Mustalampi*) a utopil se. To se stalo na přelomu 19. a 20. století. Název statku vznikl pravděpodobně až poté, co bylo pojmenováno jezero".

Nepravdivost (či vysoká nepravděpodobnost) vysvětlení vzniku toponym souvisí právě s jejich přesahem do lidové slovesnosti, i v těchto případech má označení pro černou barvu stále zachován některý ze svých významů (srov. ASSČ, SPJČ – viz výše). Černá může být spojována s nebezpečím (příklad 37) případně (zlými) nadpřirozenými silami (čert, viz příklad 38). Ve finském materiálu se i zde v několika případech objevuje vyprávění o pokladu a podmínkách jeho získání. Spojení černé barvy a pokladu je pro samotný vznik toponyma málo pravděpodobný, ale černá barva může odkazovat k (poněkud okultním) podmínkám získání pokladu. Dalším možným vysvětlením by mohlo být to, že pověst o pokladu mohla být celkem rozšířená (srov. její výskyt i u dalších toponym) a z nějakého důvodu byla přiřknuta i tomuto místu (buď více uživateli, nebo pouze konkrétním informantem). To by mohl být případ toponyma *Mustavuori* (příklad 39), protože téměř stejné vysvětlení použil jiný informant (nar. 1912) pro jiné (patrně velmi blízké) místo zvané *Mustakallio* v téže obci.

(37) *Černá stezka* (Lty/Voděrady) – cesta, „(…) plná pytláků a lapků ohrožujících pocestné na Trstenické stezce";

(38) *Černá struha* (Pdě/Dlouhopolsko) – strouha, „(p)ověst mluví o čertu, který ji oral a hned za ním tryskala ze země černá voda";

(39) *Mustavuori*[66] (Lumivaara/Kumola) – skála nad řekou, „[v]yprávělo se, že ve skále, (nebo v tom místě na dně řeky) je ukrytý poklad. Poklad se

---

[64] Toponymum i jeho výklad jsou zmíněny ve dvou soupisech. Jedná se o stejnou vesnici, která je však pokaždé zařazena pod jiný soudní okres.

[65] Tila – „*'Musta'* tullut siitä, kun mustalainen lähtenyt soutamaan lammella (nyk. *Mustalampi*) kuutilla, ja hukkunut lampeen. Tämä on tapahtunut 1800–1900 lukujen vaihteessa. Tila nimetty todennäköisesti lammen nimeämisen jälkeen".

[66] Kalliomäki – „Kerrottiin, että Mustassavuoressa (tai sen kohdalla joen pohjassa) on aarre

vynoří tomu, kdo do řeky hodí své jediné dítě, ještě živé, když je mu rok“ (H. K. nar. 1909, zaznamenáno 1967);

(40) *Musta*[67] (Värtsilä/Kaustajärvi) – jezírko, „obklopené kopci, paralelní jméno *Likolampi*[68] (tj. ‚jezírko, kde se máčel len‘)“.

5.3 Další označení vyjadřující světlost a tmavost

Ve finské i české toponymii se samozřejmě objevují jména, která obsahují výrazy, jež lze pro jejich sémantický obsah chápat jako blízká barevným označením bílá a černá. Pro oblast Čech se jedná o následující: *blýsk-*/*blýšť-*/*blyšť-*[69] (např. *Blejskava*, *Blyštice*, celkem 36 výskytů v toponymech), *čist-*, *čisť-*[70] (např. *Čistá*, *Čistina*, celkem 65 výskytů), dále[71] *světlý* (např. *Světlá*, celkem 15 výskytů), *jasný* (1 výskyt – pole a louka *U jasného rybníčku*), *temn-* (např. *Temno*, *Temný*, celkem 10 výskytů) a *tmavý* (např. *Ve tmavém*, celkem 22 výskytů). Pro finskojazyčnou oblast jsou to: *salama* ‚blesk‘ (např. *Salamasuo*, *Salamajärvi*, celkem 38 výskytů), *puhdas* ‚čistý‘ (např. *Puhdaslähde*, celkem 10 výskytů), *kirkas* ‚zářivý, jasný‘ (např. *Kirkaslähde*, *Kirkaslampi*, celkem 118 výskytů), *tumma* ‚tmavý‘ (např. *Tummakallio*, celkem 10 výskytů), *pimeä* ‚temný‘ (např. *Pimeäkorpi*, *Pimeäsaari*, celkem 226 výskytů), *synkkä* ‚ponurý‘ (např. *Synkkälä*, *Synkkämetsä*, celkem 31 výskytů), *lika* ‚špinavý‘ (např. *Likalampi*, *Likasuo*, celkem 1 018 výskytů).[72]

Přestože jsou toponyma obsahující označení pro černou a bílou barvu uvedenými výrazy velmi často vykládána, jako součást názvů se objevují jen velmi málo (s výjimkou výrazu *lika*). Domnívám se, že je tomu tak proto, že tyto výrazy odpovídají rozsahu významů *makrobílá* a *makročerná* (viz výše část 4.1) a zároveň se také jedná o (zrekonstruované) významy konceptů BÍLÁ a ČERNÁ v češtině a finštině v rámci jejich etymologického vývoje (viz části 4.2 a 4.3). Při vzniku jména (a následně pro uživatele) je tak pravděpodobně jednodušší využít obecnější výraz, pod který spadají, tedy *bílá* / *valkea* a *černá* / *musta*.

---

kätkettynä. Aarre nousee sille, joka heittää ainoan lapsen vuoden vanhana vuorelta jokeen elävänä“ (H. K. syn. 1909).

67 Lampi – „Vaarojen reunastama, rinnakkaisnimi *Likolampi*“.

68 NS pro dotaz Liko* uvádí 2496 toponym. Jako vysvětlení názvu bývá uváděno máčení lnu (např. *Likopohja* (Asikkala/Salo, Hanula) – zátoka, kde se máčel len („jossa on liotettu pellavia“). Při zápisu jmen a tvoření map docházelo k chybám a je možné, že název byl původně ve tvaru *lika* ‚špinavý‘.

69 Zpracováno též v SPJČ IV. (2008, s. 70–72).

70 Zpracováno v SPJČ (online, viz spjc.ujc.cas.cz, hesla pod písmenem Č).

71 Zdroj: SPJ.

72 Zdroj: NS.

6. Závěr

Sémantický rozsah významů zrekonstruovaných tvarů pro označení bílé a černé barvy v češtině a ve finštině odpovídá rozsahu tzv. *makročerné* a *makrobílé*, tedy úrovni, kdy (podle teorie univerzality a vývoje) v jazyce další výrazy pro barvy nebyly. Tato tendence k významu v rozsahu *makrobarev* je patrná také v propriální vrstvě jazyka u toponym, která označují různé krajinné prvky, a to v jazycích, které jinak disponují větším rozsahem základních výrazů pro barvy než jen ČERNÁ a BÍLÁ. Tyto výrazy pro barvy v toponymii obou jazyků víceméně shodně označují různé světlé a tmavé odstíny a také reflektují ne/přítomnost světla. To se projevuje přímo v úrovni motivace vzniku pojmenování. Vztahování se ke světlu a barevnému odstínu se však projevuje také zpětně, kdy si uživatelé snaží vysvětlit, proč ke vzniku jména došlo (srov. *asociativní etymologie*).

Ve zkoumaném materiálu lze rozlišit tři typy výkladu ze strany uživatelů, které však nejsou striktně odděleny. Nejčastějším je situace, kdy uživatel uvádí vlastnost místa, která souvisí s barvou a velmi pravděpodobně je také motivací pojmenování.

Do druhého typu náleží výklady založené na události či aktivitě spojené s daným místem. V tomto případě aktivita či událost často souvisí s lexémem, jež v daném jazyce odpovídá výrazu pro barvu i dané aktivitě, která v sobě souvislost s širším sémantickým významem označení pro barvu obnáší. To se týká především výrazu pro bílou barvu (srov. fin. *valkea* ‚oheň' a častá vysvětlení, že se na daném místě pálily ohně, případně tam hořelo, podobně je čes. *bělidlo*[73] spojováno s bělením prádla, které probíhalo na místě, kde byla čistá voda a dostatek světla).

Ke třetímu typu je možné zařadit výklady, které neodpovídají skutečnosti, protože je zde očividná motivace jiným, podobným slovem, případně má vysvětlení přesah do lidové slovesnosti a (často) odkazuje k nadpřirozeným jevům. Na základě těchto vysvětlení by při vzniku jména mohl být využit i jiný prvek či vlastnost místa. Překvapivě tomu tak není a i na této úrovni jsou pro název volena základní označení pro barvy (ČERNÁ a BÍLÁ). I tak je ale překvapivé, že takový výklad je spojován právě s místem, kterému je připisována určitá barva, a tato barva pak je v menší či větší míře ve vysvětlení zdůrazněna.

Všechny tři typy výkladu lze vnímat v určitém kontinuu od vysvětlení odpovídajících skutečnosti (vědecky doložitelné etymologie) k mylným (vědecky nesprávným či nedoložitelným výkladům), které však uživatelé mohou chápat jako správné. Zároveň je v mnoha případech těžké nebo v podstatě nemožné správnost ověřit.

---

[73] Podobně jako u dalších apelativ se jedná o připojení sufixu *-dlo* ke slovesnému základu (srov. Štěpán, 2016, s. 121) slovesa *bílit*, a označovalo tak ‚místo určené k bílení prádla' (SSJČ). Nicméně lze předpokládat, že takové místo muselo mít určité vlastnosti (viz výše), aby tuto činnost šlo vykonávat.

Všechny typy vysvětlení však vždy souvisí s širším sémantickým rozsahem označení pro bílou a černou barvu, a to v obou jazycích. Postoj uživatelů k významu jména a jeho výklad (tedy lidová etymologie) v tomto ohledu může pomoci odkrývat určité kulturní a jazykové vzorce,[74] které se v tomto případě týkají barevných univerzálií, jejichž vnímání se zřejmě u toponym (v propriální vrstvě jazyka) zachovalo lépe a dá se označit jako intuitivnější (pokud jde o koncentrování širších významů do jednoho obecnějšího), než je tomu ve srovnání s apelativní vrstvou jazyka.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

G = genitiv; **NA** = Nimiarkisto (Archiv jmen); **NS** = Nimisampo; **PG** = pragermánština; **PIE** = praindoevropština; **PSL** = praslovanština; **PU** = prauralština; **SPJ** = soupis pomístních jmen

ang. = angličtina; **apel.** = apelativum; **baltofin.** = baltofinský; **češ.** = čeština; **est.** = estonština; **fin.** = finština; **ink.** = inkerijština; **ka.** = karelština; **lat.** = latina; **lit.** = litevština; **lot.** = lotyština; **maď.** = maďarština; **něm.** = němčina; **sámS** = severní sámština; **staroang.** = staroanglický; **šv.** = švédština

Zkratky pro označení bývalých soudních okresů na území Čech:

ČBr = Český Brod; **ČS** = Česká Skalice; **Hab** = Habry; **HL** = Horní Litvínov; **Chot** = Chotěboř; **Jič** = Jičín; **KL** = Kamenice n. Lipou; **Lbá** = Libáň; **Lty** = Litomyšl; **MB** = Mladá Boleslav; **Mir** = Mirotice; **Mos** = Most; **Nách** = Náchod; **Něm. arch.** = soupisy pomístních jmen z tzv. německých okresů; **Pdě** = Poděbrady; **Pli** = Polička; **Sdc** = Sedlec; **Sdč** = Sedlčany; **UJ** = Uhlířské Janovice; **ÚL** = Ústí nad Labem; **Zbr** = Zbraslav

ZDROJE

NA = Nimiarkisto [Archiv jmen]. Kotimaisten kielten keskus [Centrum pro domácí jazyky], Helsinky. Dostupné též online prostřednictvím databáze Nimisampo <https://nimisampo.fi>.
NS = Nimisampo (digitalizovaný archiv finských toponym; <https://nimisampo.fi>.
SPJ = Soupisy pomístních jmen (Čechy), odd. onomastiky ÚJČ AV ČR, v.v.i.
SPJČ = *Slovník pomístních jmen v Čechách* [online] <https://spjc.ujc.cas.cz>.
SPJČ IV. = MATÚŠOVÁ, J. – GIGER, M. – HAMPLOVÁ, M. – MALENÍNSKÁ, J. – PROCHÁZKOVÁ, Ž. – STEINEROVÁ, J. – ŠTĚPÁN, P. (2008): *Slovník pomístních jmen v Čechách IV. (Bíg – Bož)*. Praha: Academia.

[74] Srov. Rundblad – Kronenfeld, 2003, s. 121.

LITERATURA

AINIALA, T. – SAARELMA, M. – SJÖBLOM, P. (2008): *Nimistöntutkimuksen perusteet* [Základy onomastiky]. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden suera.

AINIALA, T. – SAARELMA, M. – SJÖBLOM, P. (2012): *Names in Focus* [online]. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. <https://oa.finlit.fi/site/books/m/10.21435/sflin.17/>.

ASSČ. *Akademický slovník současné češtiny*. Dostupné online <https://slovnikcestiny.cz/>.

BERLIN, B. – KAY, P. (1969): *Basic Color Terms*. Berkley: University of California Press.

BOHÁČOVÁ, M. (2017): Vlastní jméno místní části. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. <https://www.czechency.org/slovnik/VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ ČÁSTI> cit. 2022-03-19.

BUYSSENS, E. (1965): *Linguistique historique : Homonymie – Stylistique – Sémantique Changements phonétiques*. Brusel: Presses Universitaires de Bruxelles.

ČECHOVÁ, M. (2000): *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV.

DAVID, J. (2010): Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym). *Naše řeč*, 93, 2, s. 57–70.

DERKSEN, R. (2008): *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexion*. Leiden, Boston: Brill.

DURKIN, P. (2009): *The Oxford Guide to Etymology*. Oxford: Oxford University Press.

EICHLER, E. – HILTY, G. – LÖFFLER, H. – STEGER, H. – ZGUSTA, L. (1995): *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres*. 1. Halbband. Berlin: De Gruyter.

HEIDER, E. R. (1972): Probabilities, Sampling and Ethnographic Method: The Case of Dani Colour Names. *Man, New Series*, 7, 3, s. 448–466.

JANYŠKOVÁ, I. (2002): Etymologie lidová. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 129–130.

JANYŠKOVÁ, I. (2017): LIDOVÁ ETYMOLOGIE. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. <https://www.czechency.org/slovnik/LIDOVÁ ETYMOLOGIE> cit. 2022-03-11.

KAY, P. – BERLIN, B. – MAFFI, L. – MERRIFIELD, W. R. – COOK, R. (2009): *The World Color Survey*. Stanford, California: CSLI Publications. CSLI lecture notes.

KIVINEN, I. (2007): *Värinnimitysten synty suomalais-ugrilaisissa kielissä, lähtökohtana ‚musta'* [Vznik výrazů pro barvy v ugrofinských jazycích, na základě označení pro ‚černou']. Diplomová práce [online]. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19678>.

KOIVISTO, V. (2013): *Suomen sanojen rakenne*. [Struktura slov ve finštině]. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

KOSKI, M. (1983): *Värien nimitykset Suomessa ja lähisukukielissä*. [Výrazy pro barvy ve Finsku a v baltofinských jazycích] Savonlinna: Suomen kirjallisuuden seura.

KROONEN, G. (2013): *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden, Boston: Brill.

KTS. *Kielitoimistonsanakirja*. (Slovník finštiny vydávaný Centrem pro domácí jazyky ve Finsku – KOTUS), dostupné online <kielitoimistonsanakirja.fi>.

MACHEK, V. (2010): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Lidové noviny.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1980): K lidovým výkladům pomístních jmen. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 21, s. 532–542.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1995): Soupis pomístních jmen na území Čech v letech 1963–1980. In: L. Olivová-Nezbedová – M. Knappová – J. Malenínská – J. Matúšová, *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, hor, vod a cest*. Praha: Academia, s. 35–51.

POKORNY, J. (1959): *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* [online]. <https://indogermanisch.org/pokorny-etymologisches-woerterbuch/index.htm> cit. 2022-04-28.

REJZEK, J. (2009): *Lidová etymologie v češtině*. Praha: Karolinum.

REJZEK, J. (2012): *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.

RUNDBLAD, G. – KRONENFELD, D. B. (2003): The inevitability of folk etymology: a case of collective reality and invisible hands. *Journal of Pragmatics*, 35, s. 119–138.

SSA II. *Suomen sanojen alkuperä II.* (L–P) (1995), Ulla-Maija Kulonen (ed.). Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

SSA III. *Suomen sanojen alkuperä III.* (R–Ö) (2000), Ulla-Maija Kulonen (ed.). Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

SSJČ. *Slovník spisovného jazyka českého*. Dostupné online na <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

ŠTĚPÁN, P. (2016): *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovotvorného*. Praha: Academia.

UEW. *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. (1986–88). Károly Rédei (ed.). Budapest: Akadémiai Kiadó.

UUSKÜLA, M. (2007): The Basic Colour Terms of Finnish. *SKY Journal of Linguisitcs*, 20, s. 367–397 [online]. <https://www.etis.ee/File/DownloadPublic/19c69bb9-d5f7-4cf4-ab3f-8585f52998e9?name=Fail_UUSKÜLA_FINAL.pdf&type=application%2Fpdf>.

UUSKÜLA, M. (2008): The Basic Colour Terms of Czech. *Trames*, 12, 1, s. 3–28 [online]. <https://www.kirj.ee/public/trames_pdf/2008/issue_1/trames-2008-1-1.pdf>.

WIERZBICKA, A. (2005): There Are No “Color Universals” But There Are Universals of Visual Semantics. *Anthropological Linguistics*, 47, 2, s. 217–244.

WIERZBICKA, A. (2014): *Sémantika: elementární a univerzální sémantické jednotky*. Praha: Karolinum.

WITKOWSKI, S. R. – BROWN, C. H. (1978): Lexical Universals. *Annual Review of Anthropology*, 7, s. 427–451.

WOJNAROVÁ, S. (2018): *Barvy ve finských toponymech. Finská toponyma začínající Hopea- (stříbrný) a Kulta- (zlatý)*. Diplomová práce [online]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné na <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/95620>.

WOJNAROVÁ, S. (2019): Comparative research of Czech and Finnish place names: Possible problems related to classification, terminology and other differences. *Onoma*, 54, s. 39–52 [online]. <https://doi.org/10.34158/ONOMA.54/2019/3>.

ZIRHUTOVÁ, M. (2022): *Necky* a *necičky* v pomístních jménech v Čechách. *Acta onomastika*, 63, 1, s. 243–257.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Indoevropské jazyky

Reconstruction:Proto-Indo-European
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/b^{h}el- cit. 2022-03-30.

https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/bʰleyǵ- cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/ḱweyt- cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/kr̥snós cit. 2022-03-30.

Reconstruction:Proto-Germanic
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/blaikaz cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/blakaz cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Germanic/swartaz cit. 2022-03-30.

Reconstruction:Proto-Slavic
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/blěskъ cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/čьrnъ cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic/svьtěti cit. 2022-03-30.
https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Slavic//svętъ cit. 2022-03-30.

Další
https://en.wiktionary.org/wiki/blake#English cit. 2022-04-26.
https://en.wiktionary.org/wiki/flamma#Latin cit. 2022-04-02.
https://en.wiktionary.org/wiki/svart#Swedish cit. 2022-04-02.
https://www.etymonline.com/word/black cit. 2022-03-30.
https://www.etymonline.com/word/white cit. 2022-03-30.

Uralské jazyky
https://fi.wikipedia.org/wiki/Uralilaiset_kielet cit. 2022-04-15.
https://nimisampo.fi/fi/ cit. 2022-03-19.
https://sanat.csc.fi/wiki/Etymologiawiki cit. 2022-04-15.
https://sanat.csc.fi/wiki/EVE:valkea cit. 2022-02-28.

Obec Jíkev
http://www.jikev.kanin.cz/jikev/jikev/index.htm cit. 2022-03-30.

Soňa Wojnarová
sona.wojnarova@centrum.cz
K Vodárně 1505
263 01 Dobříš